

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

KRISTINA ANŽELJ

Poenobesedenje v okviru skladišnega besedotvorja

Diplomsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Andreja Žele

Univerzitetni študijski program prve stopnje:

Slovenistika

Ljubljana, 2015

Zahvala

Zahvaljujem se osebam, brez katerih te diplome ne bi bilo.

Najprej hvala doc. dr. Saški Štumberger, da sem lahko v okviru njenega predmeta sploh začela raziskovati poenobesedenja.

Hvala mentorici red. prof. dr. Andreji Žele za vse nasvete, pripombe in spodbude.

Hvala Urški Bister in Janošu Ježovniku za konstruktivne pripombe.

Hvala staršem za podporo.

IZVLEČEK

Poenobesedenje v okviru skladijskega besedotvorja

Diplomsko delo uvršča poenobesedenje v okvire skladijskega besedotvorja, in sicer v sistemsko predvidljivo besedotvorje. Razdeljeno je v pet tipov: poenobesedenje s priponami, pogojno poenobesedenje, poenobesedenje z izpustom, poenobesedenje z okrajšanjem in poenobesedenje iz večbesedne zveze. Prav tako bi se lahko poenobesedenje uvrstilo med sistemsko predvidljive tipe, npr. v nov tip (d). Poenobesedenje se tvori tako, da se iz žive besedne zveze obrazili jedrni del, k določujoči besedi se doda priponsko obrazilo, ki je za moški spol -ec, -ik, -ar ali -ak, za ženski spol -ka, z množinsko obliko -ke in -ica ter za srednji spol -lo. Pri poenobesedenju je mogoče najti homonime, npr. *informativec*, *sociallec*.

Ključne besede: *poenobesedenje, besedotvorje, priponska obrazila, homonimi*

ABSTRACT

Univerbation within the range of syntax word-formation

In this graduation thesis the expression univerbation is classified within the range of syntax word-formation, namely within the range of systematically expected word-formation. There are five types of univerbation, i.e. the univerbation with suffixes, conditional univerbation, the univerbation with omission, the univerbation with abbreviation and, the univerbation composed of multi-verbal connection. The expression univerbation could be classified among the systematically predictable types, as for example to a brand new type of (d). Univerbation is formed in such a way that in a live word-formation a suffix is added to a nucleus which means, a certain word is added a suffix ending, viz. -ec, -ik, -ar or -ak for masculine gender, for feminine gender -ka for singular and -ke for plural and -ica, and -lo for neuter gender. Some homonyms can be found among the univerbation, for example »informativec« (= informer) and »sociallec« (= social worker).

Key words: *univerbation, word-formation, suffix endings, homonyms*

Kazalo vsebine

1 Uvod.....	5
2 Poenobesedenje v slovenskem jezikoslovju	5
3 Tipologija.....	6
4 Uvrstitev v sistem	8
5 Primerjava pogostosti.....	10
6 Pogovornost	21
7 Pomeni priponskih obrazil	23
8 Medleksemska razmerja.....	26
9 Zaključek.....	29
10 Viri in literatura.....	30
Priloga	31

1 Uvod

Namen diplomskega dela je bil dokazati sistemsko predvidljivost poenobesedenja. Do sedaj se je poenobesedenje obravnavalo v okviru besedotvorja kot sistemsko nepredvidljiv postopek, skupaj s kratičnimi poimenovanji. Pregledala sem obstoječo teorijo o poenobesedenju in jo primerjala s poljsko in češko. Primere poenobesedenja sem najprej izpisala iz *Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika*, nato sem jih iskala še po časopisih, korpusu *Gigafida*, iskalniku *Google*, reklamah in v govoru ljudi. Primere sem nato razvrstila v pet tipov poenobesedenja, pri čimer sem si pomagala s poljsko tipologijo Sylwie Sojda. Na podlagi primerov sem ugotavljala, kakšne so značilnosti poenobesedenja, s katerimi priponskimi obrazili se vežejo, s kakšnimi kvalifikatorji so označeni v slovarju, kolikšen je delež pogovornosti in zapisanosti ter kakšna so medleksemska razmerja.

2 Poenobesedenje v slovenskem jezikoslovju

Poenobesedenje je pretvorba večbesednih leksemov v enobesedni leksem s pomočjo različnih besedotvornih postopkov. Poenobesedenja obstajajo vzporedno s svojimi večbesednimi leksemi, iz katerih so bili motivirani, in se v jeziku uporabljajo izmenično. Obstajata dva pogoja, ki ju morajo poenobesedenja izpolniti; prvi je, da poenobesedeni leksem nastane v govorjenem jeziku kot stilna vzporednica pomensko enakovrednemu večbesednemu leksemu (poenobesedenje nastane spontano iz žive stalne besedne zveze), drugi je motivacija – poenobesedenja so motivirana iz večbesednega poimenovanja. Torej, poenobesedenje lahko nastane kot govorjena stilna vzporednica že obstoječemu besednozveznemu leksemu ali pa je motivirano iz obstoječe rabljene besedne zveze, ki je besednozvezni leksem. (Sojda 2011: 31).

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* piše, da je poenobesedenje nastanek enobesednega poimenovanja iz večbesednega; univerbizacija.

V slovenskem jezikoslovju se poenobesedenju ni posvečalo večje pozornosti. Največkrat se ga je obravnavalo v okviru besedotvorja, predvsem v povezavi s kraticami in sistemsko nepredvidljivostjo. Jože Toporišič v svoji *Slovnici* še ne piše o poenobesedenju, nek zametek se zazna pri stalnih besednih zvezah (Toporišič 2004: 133), kjer piše, da „za vse, kar bi radi izrazili

z eno besedo, ne moremo napraviti tvorjenke, zato ostajamo pri besednih zvezah“. Situacija se izboljša v njegovi *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992: 187), kjer obstaja geslo poenobesedenje z dvema pomenoma. V prvem piše, da je to nastanek ene besede iz dveh ali več, kar je sicer res, vendar da za primer *seveda*, za katerega vemo, da je sklop in zato ne spada pod poenobesedenje. V drugem pomenu piše o zamenjavi dvo- ali večbesednega poimenovanja z enobesednim po besedotvornem postopku, npr. *nedovršni glagol* > *nedovršnik*, *cesta za avte* > *avtocesta*, *drugi/nizji predsednik* > *podpredsednik*. Od vseh treh primerov je samo prvi ustrezen, drugi je medponskoobrazilna zloženka, tretji pa sestavljenka.

Prva, ki se je s poenobesedenjem sistematično ukvarjala, je bila Ada Vidovič Muha. V *Slovenskem leksikalnem pomenoslovju* (2000: 100–101) je izhajala iz Jedličke, da je „postopek poenobesedenja načeloma tak, da se jedro besedne zveze preprosto opusti, v najboljšem primeru pa se morfemizira“. Nato našteva kategorije poenobesedenja, kjer pa žal dobimo občutek, da se je med poenobeseditvami pojavilo vse, kar se ni dalo uvrstiti drugam. Vzela je določene tipe poenobesedenja po Jedlički¹, vendar jih žal ni prilagodila slovenskemu jeziku. Prav tako poenobesedenje obravnava samo z vidika konotativnosti glede na izvor ter z vidika sopomenskosti, kjer piše samo o tem, da „univerbizacije predstavljajo poseben tip, ki jih je *SSKJ* zaznamoval s pogovorno, ne da bi zanje imel ustrezno nezaznamovano sopomenko“ (2000: 164).

V *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika* so uvedli pomembno novost, in sicer etimološke osvetlitve geselskih iztočnic (Bizjak Končar, Snoj 2013: 45). Za poenobesedenje so zapisali naslednjo razlago: „Kadar se jedrna besed prvotne besedne zveze poobrazili in pri tem obrusi, v izvorno motivirajočo zvezo uvaja sintagma »univerbizirano iz«,“ (Bizjak Končar, Snoj 2013: 46).

3 Tipologija

Poenobesedenje je besedotvorni postopek, ki je sistemsko predvidljiv. Tvori se na naslednji način: iz žive besedne zveze se jedrna beseda obrazili v pripono, ostane odvisni del, ki dobi priponsko obrazilo. Odvisni del je razločevalen v besedni zvezi, zato je logično in nujno, da ostane. Jedrna beseda se obrazili v naslednje pripone: za moški spol so to -ec, -ik, -ar in -ak, za ženski spol -ka z

¹ Jedlička ima en tip poenobesedenja tudi iz glagola, npr. provést (provádět) sběr > sebrat (sbírat) (opravljati (storiti) zbirko > zbrati (zbirati)), ki pa v slovenščini ni mogoč oz. so tvorjenke iz glagola navadne izpeljanke.

varianto -ke za množino in -ica ter -lo za srednji spol. Če ni obstoječe besedne zveze, ni poenobesedenja, pogoj za poenobesedenje je aktivna besedna zveza.

živa besedna zveza → poenobeseditev

pridevnik + samostalnik → pridevnik + priponsko obrazilo;

pridevnik z obrazilom postane samostalnik, prevzame vse samostalniške lastnosti.

prid. + sam. → prid. + obr. sam. > obr. obr. = -ec, -ik, -ar, -ak, -ka/-ke, -ica, -lo

Sylwia Sojda je naredila tipologijo za poljska in slovaška poenobesedenja, ki jih je razdelila v pet tipov. Za slovenščino se je njena tipologija izkazala za bolj primerno kot tipologija Aloisa Jedličke, zato sem jo povzela in delno spremenila ter prilagodila slovenščini.

Poenobesedenja lahko umestimo v pet tipov:

- a) poenobesedenje s priponami,
- b) pogojno poenobesedenje²,
- c) poenobesedenje z izpustom,
- d) poenobesedenje z okrajšanjem,
- e) poenobesedenje iz večbesedne zveze.

Način tvorjenja poenobesedenja s priponami, pogojnega poenobesedenja in poenobesedenja z izpustom je z opuščanjem, poenobesedenje iz večbesednih zvez se tvori s spajanjem besed, okrajšanke pa z opuščanjem in spajanjem.

Poenobesedenje s priponami je najpogostejši tip poenobesedenja. Tvori se s priponami, jedrna beseda se obrazili, določujoči besedi se doda pripona, npr.: *digitalni fotoapar*at > *digitalec*; *dlančni računalnik* > *dlančnik*; *hrbtenični bolnik* > *hrbteničar*; *boljši sej*em > *bolšjak*; *vinilna plošča* > *vinilka*; *žametne hlače* > *žametke*; *jeklena vrv* > *jeklenica*.

Pogojno poenobesedenje je tip, ki je mejen, ker so tudi primeri mejni; ne moremo namreč zagotovo trditi, da so nastali s poenobesedenjem, lahko so nastali tudi z izpeljavo. Probleme pri določanju imamo zato, ker stalna besedna zveza ni več v aktivni rabi in zato tudi v pojmovniku uporabnikov

² Pogojno zato, ker pri teh poenobesedenjih ne moremo vedeti zagotovo, ali so nastali iz besedne zveze ali z navadno izpeljavo, ker običajno besedna zveza ni več živa.

ne obstaja več kot besednozvezni leksem, npr.: *edamski sir* > *edamec*; *učitelj biologije*, *študent biologije* > *biolog*; *beli človek* > *belec*.

Poenobesedenje z izpustom se tvori z opuščanjem jedrne besede v besedni zvezi. Za razliko od poenobesedenja s priponami se določujoča beseda ne spremeni, ohrani prvotno obliko, npr.: *dežurni zdravnik* > *dežurni*; *generalni direktor* > *generalni*; *osebna izkaznica* > *osebna*.

Poenobesedenje z okrajšanjem je tvorjeno s predhodnim okrajšanjem besednih zvez. Največkrat se okrajšajo imena institucij, organizacij, dokumentov. Iz krajšave se s priponami tvorijo nova poenobesedenja, npr.: *CD-plošča*³ > *cedejka*; *član Liberalne demokracije Slovenije* > *LDS-ovec* > *eldeesovec*; *član Slovenske demokratske stranke* > *SDS-ovec* > *esdeesovec*. Tovrstna poenobesedenja imenujemo tudi kratičnice.

Poenobesedenje iz večbesedne zveze se tvori enako kot poenobesedenja s priponami, vendar s to razliko, da sta pri poenobesedenju s priponami v skladenjski podstavi dve besedi, pri poenobesedenju iz večbesedne zveze pa so v skladenjski podstavi tri ali več besed, npr. *avto stare dobe* > *starodobni avto* > *starodobnik*; *britanska kratkodlaka mačka* > *britanka*; *knjiga s slikami, ki jih je treba odkriti* > *odkrivanka*; *voditelj informativne oddaje* > *informativec*; *strokovnjak za mehaniko* > *mehanic*; *žerjav, ki dviga tritonsko breme* > *tritonec*; *tekač na dolge proge* > *dolgoprogaš*.

V slovenščini je najpogostejši tip poenobesedenje s priponami. O tem je pisal že Peter Weiss (2013: 204): „Če je bilo za pogovorni jezik nekdanj običajno tvorjenje enobesednih izrazov iz večbesednih (praviloma tipa pridevnik + samostalnik) tako, da je pridevnik konvertiral v samostalnik (*brzi* ← *brzi vlak*; *Nedeljec* ← *Nedeljski dnevnik*), je v zadnjih letih mogoče zaznati veliko več samostalniških tvorjenk iz pridevnikov.“

4 Uvrstitev v sistem

Ada Vidovič Muha v *Slovenskem skladenjskem besedotvorju* (2011: 23–35) pri pojmu besedotvorne skladnje piše, da je vsaka tvorjenka samo pretvorbena varianta določene strukturne

³ CD je kalk iz angleške besedne zveze *compact disc*.

oziroma funkcijske skladijske enote. Vsaka tvorjenka je dvodelna, sestavljena iz besedotvorne podstave in obrazila, to dejstvo določa bistveno lastnost skladijske pretvorbene variante tvorjenke, to je skladijske podstave, ki je vedno podredna besedna zveza, razen pri zloženkah s samo medponskim obrazilom, ko je skladijska podstava lahko tudi priredna.

V skladijskem besedotvorju imajo obrazilno pretvorbena-besedotvorna vrednost vse tri prvine skladijske podstave, se pravi jedro, odvisni del in podredno slovnično razmerje med njima; glede na to, katera sestavina skladijske podstave se pretvarja v obrazilo, je mogoče ločiti tri strukturne tipe podredne skladijske podstave (a, b, c) in en tip priredne skladijske podstave (č).

Pri tvorjenkah tipa (a) se v priponsko obrazilo pretvarja jedrni del skladijske podstave in njen slovnični pomen. Mednje uvrščamo navadne izpeljanke (a1), tvorjenke iz predložne zveze (a2) in medponsko-priponske zloženke (a3).

Pri tvorjenkah tipa (b) se v medponsko obrazilo pretvarja slovnični pomen skladijske podstave, ki vedno izraža podredno razmerje med dvema samostalniki.

Pri tvorjenkah tipa (c) se v obrazilo pretvarja odvisni del skladijske podstave, ločimo jih v dve skupini, in sicer modifikacijske izpeljave (c1) in sestavljanke (c2).

Pri tvorjenkah tipa (č) se v obrazilo pretvarja priredno razmerje v skladijski podstavi.

Kako pa je s poenobeseditvami? Ugotovili smo že, da je poenobesedenje besedotvorni postopek, ki je sistemsko predvidljiv. Če je sistemsko predvidljiv, potem mora imeti tudi mesto v sistemu. K tvorjenkam tipa (č) je ne moremo uvrstiti, ker gre za priredna razmerja, k tvorjenkam tipa (c) tudi ne, ker se pretvarja odvisni del, prav tako ne more biti pri tvorjenkah tipa (b), ker se pretvarja slovnični pomen v medponsko obrazilo. Glede na to, da se pri tvorjenkah tipa (a) v priponsko obrazilo pretvarja jedrni del skladijske podstave, pri poenobesedenju pa se pretvarja jedrni del stalne besedne zveze, bi jo mogoče lahko uvrstili v poseben tip tipa (a), npr. (a4). To bi bilo mogoče vseeno preveč radikalno, saj gre za različno skladijsko podstavo; zato predlagam, da bi se za poenobeseditve uvedel nov tip, npr. tip (d). S tem bi se tudi potrdilo, da poenobeseditve ni nesistemska. Poenobeseditve bi tako bile tvorjenke tipa (d), kjer se v priponsko obrazilo pretvarja jedrni del stalne besedne zveze.

5 Primerjava pogostosti

Čeprav gre pri poenobesedenju predvsem za lekseme, ki se ustvarjajo spontano v govoru in so večinoma pogovorni, ne zapisani, me je zanimalo, kakšen je delež poenobesedenj v primerjavi s stalno besedno zvezo. V ta namen sem iskala zadetke po korpusu *Gigafida*, za primerjavo pa sem pogledala še zadetke v iskalniku *Google*⁴. Na spletni strani *Gigafide* piše, da so „korpusi elektronske zbirke avtentičnih besedil, nastale po vnaprej določenih merilih in z določenim ciljem ter opremljena z orodji, ki omogočajo večplastno iskanje jezikovnih podatkov. Korpus *Gigafida* je obsežna zbirka slovenskih besedil najrazličnejših zvrsti, od dnevnih časopisov, revij do knjižnih publikacij vseh vrst (leposlovje, učbeniki, stvarna literatura), spletnih besedil, prepisov parlamentarnih govorov in podobno, vsebuje pa skoraj 1,2 milijarde besed oz. natančneje 1.187.002.502 besedi. *Gigafida* vsebuje besedila, ki so izšla med letoma 1990 in 2011.“

Problem, ki je nastal pri iskanju po *Gigafidi*, je neke vrste zastarelost. Glede na to, da se je zbiranje besedil končalo pred štirimi leti, v *Gigaidi* ne najdemo določenih novih poenobesedenj, kot so npr. *kretalec*, *zasebec*, *brezzrcalnik*, *primestnica*. Drug problem, ki je nastal pri iskanju poenobesedenj po korpusu in iskalniku je bil ta, da so to zapisana besedila, za poenobesedenja pa je značilna govorjenost. Z vdorom govorjenosti v zapisana besedila, predvsem prek družbenih omrežij in forumov, se tudi ta meja tanjša, vendar podatki vseeno niso povsod relevantni.

POENOBESEDENJE : SBZ	GIGAFIDA	GOOGLE ⁵
-ec		
<i>alkoholec : alkoholni flomaster</i>	0 : 89	839 (<i>alkoholc</i> 4.190) : 6.310
<i>bavarec : bavarski dvor</i>	0 ⁶ : 941	0 : 89.900
<i>bernec : bernski planšar</i>	11 : 133	451 : 16.800

⁴ Iskala sem zadetke samo pod država: Slovenija.

⁵ Problem pri *Googlu* je ta, da ne da vedno realnih podatkov, ker upošteva oba leksema tudi ločeno, za zadetek je dovolj, da se vsaj en leksem pojavi v besedilu; iskanje z navednicami prav tako ni realno, ker ne pokaže zadetkov v drugih sklonih.

⁶ Na *Gigafidi* se pod zadetkom *bavarec* pojavljajo samo primeri v pomenu 'moški prebivalec Bavarske' in 'avtomobil, ki ga izdelujejo na Bavarskem (audi)'. *Bavarec* v pomenu 'Bavarski dvor' se pojavi samo na *Googlu*, zapisan kot *bavarc*, in sicer v enem članku v *Žurnalu* ter na forumih in družbenih omrežjih.

<i>biseksualec : biseksualen moški</i>	536 : 27	142.000 : 70.200 ⁷
<i>celovečerec : celovečerni film</i>	4.146 : 5.252	34.100 : 84.800
<i>daljinec : daljinski upravljalnik</i>	2.322 : 2.482	408.000 : 195.000 ⁸
<i>dihalec : dihalni aparat</i>	13 ⁹ : 596	4.060.000 ¹⁰ : 45.300
<i>digitalec : digitalni fotoaparat</i>	521 : 8.353	6.160 ¹¹ : 468.000
<i>dodiplomec : dodiplomski študent</i>	17 : 256	55 : 96.100 ¹²
<i>dokumentarec : dokumentarni film</i>	20.549 : 13.994	344.000 : 394.000
<i>dolgometražec : dolgometražni film</i>	31 : 142	3.130 : 4.140
<i>dopoldanec : dopoldanski uslužbenec</i>	9 : 0	67 : 293.000
<i>dunajec : dunajski zrezek</i>	8 ¹³ : 672	11.300 : 81.600
<i>eksterec : eksterni izpit</i>	492 : 47	87 (eksterc 436) : 2.500
<i>emocionalec : emocionalen človek</i>	5 : 2	26.100 : 28.100 ¹⁴
<i>enoprostorec : enoprostorni avtomobil</i>	4.651 : 11	312.000 : 1.210

⁷ Večina zadetkov na Googlu je pri *biseksualnem moškem* dejansko zadetkov, kjer je zapisan *biseksualec*. *Biseksualni moški* je zapisan v SSKJ-ju ter na nekaj forumih za spoznavanje.

⁸ Obstaja spletna stran z naslovom www.daljinec.si, vendar pa na prvi strani na sliki piše *daljinski upravljalniki*, pa tudi med besedilom izmenično piše *daljinec* in *daljinski upravljalnik*.

⁹ Samo en primer *dihalec* je v pomenu 'dihalni aparat'.

¹⁰ Večina zadetkov govori o dihalnih vajah, celičnem dihanju, zavestnem dihanju itd.

¹¹ Iskanje *digitalc* da 7.470 zadetkov.

¹² Podatki niso realni, ker je večina zadetkov *dodiplomski študij*, ki imajo zraven napisano *študent*.

¹³ Pri iskanju se za *dunajec* dobi samo zadetke reke Dunajec na Slovaškem, prav tako na Googlu, zato sem iskala kot *dunajc*.

¹⁴ Večina zadetkov je takih, da se *emocionalen* in *človek* pojavljata v istem besedilu, manjkrat pa je besedna zveza *emocionalen človek*, zato številka ni realna.

<i>diferencialec : diferencialni izpit</i>	2 : 394	14 : 10.100
<i>fotokopirec : fotokopirni stroj</i>	59 : 1.150	1.270 : 158.000
<i>heteroseksualec : heteroseksualni človek</i>	837 : 193	22.100 : 156.000
<i>gospodarec : gospodarsko razstavišče</i>	31 : 6.326	140 ¹⁵ : 252.000
<i>informativec : informativni dan</i>	5 ¹⁶ : 3.133	6 ¹⁷ : 143.000
<i>individuallec : individualen človek</i>	248 : 18	5.930 : 500.000 ¹⁸
<i>inkluzivec : inkluzivni pedagog</i>	0 : 0	0 : 1.900 ¹⁹
<i>izbirec : izbirni predmet</i>	8 : 5.072	0 (izbirc 148) : 103.000
<i>japonec : japonski avto</i>	21.020 ²⁰ : 118	61.800 ²¹ : 168.000
<i>kampanjec : kampanjski učenec</i>	14 : 1	162 : 5.320
<i>Kongresec : Kongresni trg</i>	3 : 5.187	5 (kongresc 987) : 263.000
<i>kontemplativec : kontemplativni človek</i>	5 : 2	1.880 : 13.000 ²²
<i>korejec : korejski avto</i>	4.844 ²³ : 45	58.400 : 1.110.000
<i>kratkometražec : kratkometražni film</i>	52 : 313	1.230 : 8.140
<i>kretalec : človek, ki kreta</i>	0 : 0	5 : 1

¹⁵ Iskanje za *gospodarc* da 1.350 zadetkov.

¹⁶ Ostalih 13 zadetkov je bilo *informativec* v pomenu 'voditelj informativne oddaje'.

¹⁷ In 2 v pomenu 'voditelj informativne oddaje'.

¹⁸ Gl. opombo 11.

¹⁹ *Inkluzivec* je bil uporabljen v govoru na Polnočnem klubu, 10. 10. 2014.

²⁰ Številka ni realna, saj je večina zadetkov v pomenu pripadnik naroda. V pomenu 'avtomobil' je samo nekaj zadetkov.

²¹ Gl. zgoraj.

²² Gl. opombo 11.

²³ Gl. opombo 16.

<i>lokalec : lokalni prebivalec</i>	734 : 967	41.900 : 1.190.000
<i>marginalec : marginalen človek</i>	815 : 3	1.170 : 84.600 ²⁴
<i>maturanec : maturantski ples : maturantski izlet</i>	29 ²⁵ : 2.453 : 663	7.900 : 229.000 : 30.500
<i>minimalec : minimalni dohodek</i>	548 : 1.026	2.890 : 53.500
<i>mobilec : mobilni telefon : mobilnik : mobitel</i>	1.140 : 37.715 : 21.808 : 36.196 ²⁶	3.430 ²⁷ : 446.000 : 333.000 : 574.000
<i>moralec : moralni maček</i>	9 : 286	1.300 ²⁸ : 25.100
<i>perzijec : perzijski maček</i>	1.368 : 19	1.100 : 33.900
<i>plonkec : plonkič : plonk listek</i>	61 : 14 : 134 (40 plonklistek)	2.250 : 933 : 2.980 (cca. 100)
<i>podiplomec : podiplomski študent</i>	423 : 1.138	566 : 63.800
<i>polnilec : polnilna naprava</i>	2.162 : 42	347.000 : 144.000
<i>popravec : popravni izpit</i>	189 : 4.509	1.460.000 : 66.600
<i>pozitivec : pozitiven človek</i>	377 : 272	3.710 : 282.000
<i>predšolec : predšolski otrok</i>	5 : 7.136	59 : 108.000
<i>Prešerec : Prešernov trg</i>	253 (Prešerc 18) : 5.733	36 (Prešerc 2.920) : 270.000
<i>regionalec : regionalni predstavniki, prebivalec</i>	63 : 39 : 4	1.610 : 72.300 : 50.900
<i>režimec : režimski človek</i>	16 : 26	6 : 30.700
<i>socialec : prejemnik socialne podpore</i>	180 ²⁹ : 31	2.080 ³⁰ : 76.300

²⁴ Gl. opombo 11.

²⁵ V pomenu 'maturantski ples' je bilo 16 zadetkov, v pomenu 'maturantski izlet' pa 13.

²⁶ Večina zadetkov govori o družbi Mobitel, vendar se najdejo tudi zapisi v pomenu 'mobilni telefon': **Mobitel** bom vedno začel uporabljati pet let za vsemi. Enako velja za CD-plošče. Še vedno bom jahal neke kasete ali vinile, ko bodo že vsi uporabljali izključno **cedejke**.

²⁷ *Mobilec* je tudi naslov gledališke predstave, tako da niso vsi rezultati v pomenu 'mobilni telefon'.

²⁸ Moralec je tudi priimek športnika.

²⁹ Polovica zadetkov se nanaša na *socialce* v pomenu 'socialist' (politično).

³⁰ Google je našel tudi *socialec* v pomenu 'socialno sporočilo'.

<i>specialec : specialni policist, vojak</i>	4.666 : 29 : 5	8.330 : 23.400 : 21.400
<i>sprejemec : sprejemni izpit</i>	20 : 2.341	9 (<i>sprejemc</i> 307) : 26.400
<i>Štepanjec : Štepanjsko naselje</i>	26 : 884	85 ³¹ : 148.000
<i>tatarec : tatarski biftek</i>	35 : 363	40.100 (<i>tatarc</i> 392) : 142.000
<i>terenec : terensko vozilo</i>	12.749 (<i>terenc</i> 49) : 4.047 (<i>terenski delavec</i> 159)	105.000 (<i>terenc</i> 10.600) : 334.000 (<i>terenski delavec</i> 34.100)
<i>težkometalec : težkometalni glasbenik</i>	62 : 1	487 : 3.060
<i>totalitarec : totalitaren človek</i>	50 : 1	1.130 : 127.000
<i>transseksualec : transseksualen človek</i>	510 : 4	2.600 : 3.280
<i>trojanec : trojanski konj</i>	588 : 1.610	9.680 : 19.300
<i>vizualec : vizualni tip človeka</i>	46 : 21 : (<i>vizualen človek</i> 15)	4.640 : 17.900 (<i>vizualen človek</i> 59.600)
<i>vzajemec : vzajemni sklad</i>	361 : 14.699	98.200 : 76.700
<i>zasebec : zasebno sporočilo</i>	0 : 200 (<i>zasebni klepet</i> 19)	31.700 : 518.000 (<i>zasebni klepet</i> 64.500)
-ik		
<i>brezplačnik : brezplačni dnevnik</i>	3.240 : 276	10.100 : 334.000
<i>brezzrcalnik : brezzrcalni fotoapar</i>	0 : 3	250 : 11.400
<i>dlančnik : dlančni računalnik</i>	5.408 : 33	28.300 : 25.100
<i>dostavnik : dostavni avtomobil</i>	2.165 : 149	25.800 : 68.300
<i>dovršnik : dovršni glagol</i>	56 : 64	3.130 : 7.230

³¹ Iskanje za *Štepanjc* da 392 zadetkov, za *Štepanc* pa kar 4.690 zadetkov.

<i>dvopredmetnik : študent dvopredmetnega študija</i>	1 : 1	123 : 5.470
<i>enopredmetnik : študent enopredmetnega študija</i>	1 : 1	68 : 3.720
<i>gugalnik : gugalni stol</i>	699 : 64	81.900 : 33.500
<i>jutranjik : jutranji napovedovalec</i>	671 : 2	9.930 : 26.100
<i>kronik : kronični alkoholik</i>	50 ³² : 118	28.900 ³³ : 21.400
<i>nosnik : nosni glas</i>	104 : 11	9.220 ³⁴ : 598.000
<i>odvisnik : odvisni stavek</i>	9.372 ³⁵ : 53	115.000 ³⁶ : 107.000
<i>prenosnik : prenosni računalnik</i>	22.146 : 10.217	368.000 : 3.520.000
<i>registrirnik : registrirni stroj</i>	9 : 0	2.800 : 9.590.000 ³⁷
<i>starodobnik : starodobni avtomobil</i>	1.877 : 139	75.500 : 22.300
<i>strojnik : strojni inženir</i>	3.614 : 748	124.000 : 41.100
<i>trajnik : trajni nalog</i>	728 : 578	35.800 : 62.600
<i>učnik : učni program</i>	42 ³⁸ : 1.849	4.200 : 205.000
<i>-ar</i>		
<i>hrbteničar : hrbtenični bolnik</i>	47 : 13	856 : 24.100
<i>ovčar : ovčarski pes</i>	5.449 : 195	203.000 : 18.300
<i>rezkar : rezkalni stroj</i>	231 : 193	58.000 : 49.600
<i>-ak</i>		

³² Od približno 12.000 zadetkov, od katerih jih je veliko za črno kroniko, zgodovinsko kroniko itd.

³³ Gl. zgoraj.

³⁴ Veliko zadetkov je *nosnik* v povezavi z nosom (očala, inhalator).

³⁵ Večinoma 'odvisnik od droge'.

³⁶ Seveda so tudi odvisniki od različnih stvari vključeni v zadetke.

³⁷ Številka ni realna, ker *Google* upošteva vse stroje.

³⁸ Priimek Učnik + zatipkana napaka učniki = učinki.

<i>bolšjak : boljši trg</i>	576 : 930 (<i>boljši sejem</i> 1360)	24.700 : 14.300 (<i>boljši sejem</i> 42.800)
<i>snežak : sneženi mož</i>	1.959 : 757	54.900 : 21.600
-ka		
<i>agitka : agitacijska literatura</i>	113 : 0	1.700 : 33.400 ³⁹
<i>anonimka : anonimna pritožba</i>	2.974 : 28 (<i>anonimno pismo</i> 1.663)	12.300 : 12.600 (<i>anonimno pismo</i> 40.600)
<i>britanka : britanska kratkodlaka mačka</i>	11 : 7	6.120 : 823
<i>budilka : budilna ura</i>	3.395 : 1	210.000 : 580
<i>cedejka : cd-plošča</i>	640 : 526	1.040 : 230.000
<i>cirkularka : cirkularna žaga</i>	136 : 18	3.580 : 9.480
<i>čelka : čelna svetilka</i>	4 : 186	1.990 : 19.000
<i>devetletka : devetletna osnovna šola : osemletka</i>	10.753 : 1.643 (2.682 : 167)	52.800 : 25.600
<i>dolenjka : dolenjska avtocesta</i>	22 : 1.279	7.580 : 32.800
<i>fatalka : fatalna ženska</i>	951 : 465	232.000 : 237.000
<i>izposojenka : izposojena beseda/besedna zveza</i>	244 : 6	3.640 : 145.000
<i>kolesarka : kolesarska steza</i>	0 : 6.175 (<i>kolesarska pot</i> 3.668)	50 ⁴⁰ : 21.600 (<i>kolesarska pot</i> 237.000)
<i>komercialka : komercialna televizija</i>	498 : 3.167	6.470 : 245.000
<i>kristalka : kristalna solata</i>	571 : 2	12 : 21.500
<i>krmilka : krmilna tipka</i>	27 : 128	1.390 : 18.700
<i>ležalka : ležalna podloga</i>	63 : 42	49.400 : 15.600

³⁹ Ker Google pač upošteva vse, kar ima literaturo v besedilu.

⁴⁰ Številka je okvirna zaradi pojavitvev *kolesarka* 'ženska, ki vozi kolo', *kolesarka* 'kolesarska pot' se najde predvsem na forumih: Vmes se boš **kolesarki** priključil in v Martuljku pred mostom spet malce popazil. Pot tu zapusti **kolesarko** in pride čez cesto na desni breg Save.

<i>magistralka : magistralna cesta</i>	1.588 : 3.817	2.380 : 12.700
<i>makadamka : makadamska cesta</i>	44 : 3.120	329 : 33.800
<i>mikrovalovka : mikrovalovna pečica</i>	610 : 2.748	44.600 : 228.000
<i>motorka : motorna žaga</i>	812 : 4.556	32.400 : 114.000
<i>nacionalka : nacionalna televizija</i>	7.317 : 10.297	15.300 : 52.900
<i>nadnacionalka : nadnacionalna družba</i>	659 : 100	376 : 11.100
<i>neonka : neonska žarnica</i>	316 : 52	8.420 ⁴¹ : 4.500
<i>osnovka : osnovna šola</i>	35 : 112.775	1.380 : 522.000
<i>pehtranka : pehtranova potica</i>	27 : 255	7.850 : 13.700
<i>perzijka : perzijska mačka</i>	105 : 89	17.900 : 9.930
<i>petletka : petletno plansko gospodarstvo</i>	1.207 : 0 (petletno obdobje 1.046)	7.650 : 19.200 (petletno obdobje 82.900)
<i>plisirka : plisirana kikla</i>	7 : 0 (plisirano krilo 51)	244 : (plisirano krilo 7.190)
<i>prežganka : prežgana juha</i>	345 : 24	23.700 : 2.160
<i>primorka : primorska avtocesta</i>	140 : 1.127	12.200 : 26.900
<i>prisilka : prisilna poravnava</i>	290 : 16.491	16.900 : 83.300
<i>realka : realna gimnazija</i>	1.285 : 231	52.600 : 71.200
<i>regionalka : regionalna cesta</i>	739 : 10.576	15.500 : 249.000
<i>simentalka : krava simentalke pasme</i>	6.899 : 40 ⁴²	38.000 : 1.950 (29.000)
<i>slovanka : slovanska knjižnica</i>	3 : 371	? : 54.000

⁴¹ Neonka je tudi vrsta rib, Google pa ne ločuje pomensko.

⁴² Krava simentalke pasme da 3 zadetke, simentalke pasma pa 40.

<i>spalka : spalna vreča</i>	241 : 2.212	4.900 : 200.000
<i>štajerka : kokoš štajerske pasme : štajerska avtocesta</i>	3.110 ⁴³ : 0 (<i>štajerska kokoš</i> 77) : 773	72.700 : 2.750 (<i>štajerska kokoš</i> 13.400) : 21.000
<i>tiskovka : tiskovna konferenca</i>	843 : 41.995	18.500 : 123.000
<i>totalka : totalna škoda</i>	598 : 30	40.800 : 38.400
<i>transnacionalka : transnacionalna družba</i>	145 : 35	62 : 20.900
<i>triletka : triletno obdobje</i>	42 : 710	3.290 : 42.300
<i>trivialka : trivialna knjiga</i>	46 : 1	2.330 : 24.700
<i>tujka : tuja beseda/besedna zveza</i>	50 ⁴⁴ : 514	233.000 : 195.000
<i>večnacionalka : večnacionalna družba</i>	67 : 78	87 : 2.530
<i>vinilka : vinilna plošča</i>	397 : 584	18.200 : 28.200
<i>zgoščenska : zgoščena plošča</i>	24.749 : 4	52.700 : 50.700
<i>žvečilka : žvečilna guma</i>	554 : 648	7.990 : 181.000
-ke		
<i>invazivke : invazivne tujerodne vrste</i>	34 : 22	1.990 : 8.270
<i>kombinirke : kombinirane klešče</i>	73 : 43	15.700 : 24.300
<i>žametke : žametne hlače</i>	31 : 168	30.800 : 50.100
-ica		
<i>dovoznica : dovozna cesta</i>	22 : 1.288 (<i>dovozna pot</i> 1.554)	1.800 : 46.200 (<i>dovozna pot</i> 27.000)

⁴³ Rezultati se pojavijo za *štajerka* v pomenu 'ženska iz Štajerske', 'štajerska avtocesta' in 'kokoš štajerske pasme': Imamo namreč le eno avtohtono pasmo kokoši, to je **štajerka**. Zadnje čase so zastoji na **štajerki** pogostejše nastali pri gradbišču priključka Celje zahod, kjer je bil promet preusmerjen z avtoceste čez počivališče.

⁴⁴ Številka je okvirna. Vseh zadetkov je bilo 1.676, vendar gre pri večini zadetkov za *tujka* 'tuja ženska' ali *tujka* rod. od tujek 'tuja stvar v telesu'.

<i>fotokopirnica : fotokopirna delavnica</i>	424 : 0	76.600 : 12.800
<i>jeklenica : jeklena vrv</i>	1.068 : 789	12.800 : 16.900
<i>nadledvičnica : nadledvična žleza</i>	32 : 729	6.580 : 15.400
<i>Primestnica : primestna hiša</i>	0 : 13	3.860 : 48.100
<i>pristopnica : pristopna cena</i>	2.488 : 32	5.830 : 24.600 ⁴⁵
<i>računalnica : računalniška učilnica</i>	177 : 1.197	2.430 : 42.400
<i>spletnica : spletna stran</i>	2 : 121.756	279 : 7.230.000
<i>tablica : tablični računalnik</i>	17.169 ⁴⁶ : 2.252	356.000 ⁴⁷ : 363.000
-lo		
<i>odvajalo : odvajalno sredstvo</i>	5.708 : 153	28.000 : 49.100

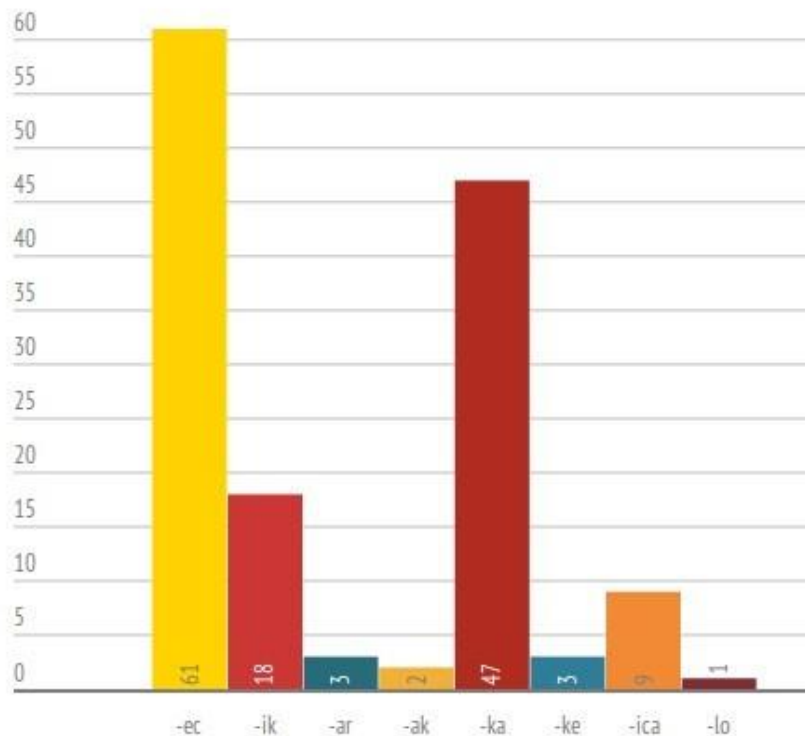
Vseh primerov poenobesedenja je 144, 61 s priponskim obrazilom -ec, 18 s priponskim obrazilom -ik, 3 s priponskim obrazilom -ar, 2 s priponskim obrazilom -ak, 47 s priponskim obrazilom -ka, 3 s priponskim obrazilom -ke, 9 s priponskim obrazilom -ica in 1 s priponskim obrazilom -lo.

⁴⁵ Bolj kot *pristopna cena* se uporablja *pristopna izjava*.

⁴⁶ Vendar je *tablica* tudi 'tablica čokolade', 'avtomobilska tablica', 'tablica ABC', 'registrska tablica', 'tablica z napisom', najde pa se tudi *tabletk* v pomenu 'tablični računalnik': **Tabletke** očitno ciljajo na mesto netbookov in cenejših notesnikov in v zameno ponujajo ultra mobilnost, ki je pogosto kamen spotike pri notesnikih. Predvidene cene **tabletk** se bodo gibale med 400 in 1000 evri.

⁴⁷ V primerjavo z *Gigafido* je precej več oz. večina zadetkov v povezavi s *tablico* kot 'tablični računalnik'.

Število poenobesedenj

Grafikon 1: Število poenobesedenj

Dobljeni rezultati lepo pokažejo, da so poenobesedenja predvsem pogovorna in značilna za govorjena ter manj za zapisana besedila. Vendar so tudi nekatera poenobesedenja, ki so pogostejša od stalnih besednih zvez. To so predvsem poimenovanja za osebe, npr. *biseksualec*, *emocionallec*, *individuallec*, *kampanjec*, *kontemplativec*, *marginalec*, *pozitivec*, *specialec*, *težkometalec*, *totalitarec*, *transseksualec*, *hrbteničar*, *fatalka*; poimenovanja za živali, npr. *perzijec*, *perzijka*, *britanka*, *simentalka*, *štajerka*; poimenovanja za naprave, npr. *daljinec*, *enoprostorec*, *terenec*, *budilka*, *cedejka*, *cirkularka*, *ležalka*, *neonka*, *zgoščenka*, *kombinirke*, *jeklenica*; poimenovanja za prostor in ostalo, npr. *dokumentarec*, *eksterec*, *vzajemec*, *agitka*, *anonimka*, *devetletka*, *prežganka*, *realka*, *transnacionalka*, *fotokopirnica*, *računalnica*.

Pokazalo pa se je še nekaj, vsa poenobesedenja s priponskim obrazilom -ik so pogostejša od njihovih ustreznih stalnih besednih zvez (z izjemo *brezzrcalnika*, *dodiplomca*, *podiplomca* in *učnika*). To je zanimivo zato, ker je priponsko obrazilo -ik precej manj produktivno od priponskega obrazila -ec.

Pri priponskem obrazilu -ec zaradi redukcije prihaja do polglasniškega izgovora -əc. Z vdorom govorjenosti v zapisana besedila, predvsem preko forumov in družbenih omrežij, se redukcija kaže pri izpuščanju e-ja pri zapisu. Konkretno se je to pri poenobesedenjih pokazalo pri naslednjih primerih⁴⁸:

- *alkoholec* 839 zadetkov proti *alkoholc* 4.190 zadetkov;
- *digitalec* 6.160 zadetkov proti *digitalc* 7.470 zadetkov;
- *eksterec* 87 zadetkov proti *eksterc* 436 zadetkov;
- *fotokopirec* 1.130 zadetkov proti *fotokopirc* 1.380 zadetkov;
- *Gospodarec* 'Gospodarsko razstavišče' 140 zadetkov proti *Gospodarc* 1.350 zadetkov;
- *informativec* 'informativni dan' 6 zadetkov proti *informativec* 38 zadetkov;
- *izbirec* 2 zadetka proti *izbirc* 148 zadetkov;
- *Kongresec* 5 zadetkov proti *Kongresc* 987 zadetkov;
- *maturanec* 873 zadetkov proti *maturanc* 7.420 zadetkov;
- *minimalec* 2.890 zadetkov proti *minimalc* 3.350 zadetkov;
- *Prešerec* 36 zadetkov proti *Prešerc* 2.920 zadetkov;
- *sprejemec* 9 zadetkov proti *sprejemec* 307 zadetkov;
- *Štepanjec* 85 zadetkov proti *Štepanjc* 392 zadetkov proti *Štepanc* 4.690 zadetkov.

6 Pogovornost

Poenobesedenja nastajajo spontano in v govoru, zato je običajno, da imajo nova poenobesedenja, vsaj na začetku, značaj pogovornosti. Poenobesedenjem, ki jih najdemo v *Slovarju novejšega besedja*, so tako dodani kvalifikatorji, in sicer pog., film. žarg., ekspr. in slabš., nekatera

⁴⁸ Upoštevala sem zadetke iz *Googla*, ker *Gigafida* nima tolikšnega deleža besedil iz forumov in družbenih omrežij, da bi bila reprezentativna.

poenobesedenja pa nimajo nobenega kvalifikatorja in so tako označena kot nezaznamovana leksika.

V uvodu *Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika* (Bizjak Končar, Snoj 2013: 34–35) piše, da so „zvrstno zaznamovane besede in zveze v pomenskem razdelku slovarja označene. Na strokovno področje rabe besede kažejo terminološki kvalifikatorji, ki uporabnika obveščajo, s katerega področja prihaja termin v splošno rabo, npr. iz ekonomije, računalništva itd. Na družbeno rabo besede kažejo socialnozvrstni kvalifikatorji, ki označujejo, da je beseda značilna za pogovorno izrazje ali interesne govorice. Poudarjeno preneseno rabo in osebni odnos ali razmerje do poimenovanega kažejo ekspresivni kvalifikatorji, npr. slabšalno. Poleg teh kvalifikatorjev so v pomenskorazlagalnem razdelku še slovnični kvalifikatorji.“

Pri poenobesedenjih najdemo samo socialnozvrstne in ekspresivne kvalifikatorje. Za socialnozvrstne kvalifikatorje v *SNB*-ju piše, da se „pri teh kvalifikatorjih slovar odmika od *SSKJ*. Kvalifikator pogovorno (pog.) je širši kot v *SSKJ* in označuje besedo, pomen ali zvezo, značilno za govorjeni jezik, v zapisih pa uporabljeno zlasti v nestrokovnih revijah. Tudi pri označevanju interesnih govoric so kvalifikatorji glede na *SSKJ* spremenjeni. Kvalifikator žargonsko ne nastopa samostojno, ampak vedno v kombinaciji z ustreznim terminološkim kvalifikatorjem (npr. film. žarg.) in tako označuje strokovno pogovorno leksiko, ki ni znana širšemu krogu, temveč predvsem poznavalcem področja,“ (Bizjak Končar, Snoj 2013: 34).

Med poenobeseditvami iz *SNB*-ja jih ima 27 kvalifikator pog. To so: *dopoldanec*, *dunajec*, *eksterec*, *fotokopirec*, *japonec*, *kampanjec*, *korejec*, *lokalec*, *minimalec*, *mobilec*, *popravec*, *pozitivec*, *socialec*, *sprejemec*, *tatarec*, *vzajemec*, *kronik*, *hrbteničar*, *bolšjak*, *cedejka*, *makadamka*, *nacionalka*, *neonka*, *plisirka*, *spalka*, *tiskovka*, *vinilka*, *žvečilka*, *žametke*. Zanimivo je, da kar 42 besed od 74, kolikor se jih pojavi v *SNB*-ju, nima nobenega kvalifikatorja, sploh zato, ker so v uvodu zapisali, da so dodali kvalifikator pog. besedam, značilnim za govorjeni jezik. Po eni strani lahko razumemo odločitev urednikov, saj so s tem, ko so pustili besede brez kvalifikatorjev, dopustili nadaljnji razvoj in umestitev besed v knjižni jezik. Vseeno pa se lahko vprašamo, po kakšen vzorcu so dodeljevali kvalifikator pog., glede na to, da je *makadamka* označena s pog., *magistralka* in *regionalka* pa ne. Prav tako *fotokopirec* pog. in *fotokopirnica* brez kvalifikatorja. Zanimivo je tudi, da *perzijec*, *specialec*, *jutranjik*, *pehtranka* in *dovoznica* idr. nimajo nobenega kvalifikatorja.

Terminološki kvalifikator film. žarg. imata *dolgometražec* in *kratkometražec*. Glede na to, da terminološki kvalifikatorji označujejo strokovno pogovorno leksiko, ki ni širša znanemu krogu, je zanimiva odločitev, da imata ravno ta dva leksema terminološki kvalifikator. Kvalifikator pravn. žarg. ima leksem *prisilka*.

„Za označevanje odnosa ali razmerja do poimenovanega so v slovarju uporabljeni trije kvalifikatorji. Poleg poudarjene prenesene rabe kvalifikator ekspresivno označuje besedo, pomen ali zvezo, ki je čustveno zaznamovana. Kvalifikator slabšalno se nanaša na besedo, pomen ali zvezo, ki izraža izrazito odklonilen odnos do poimenovanega. Besedam, ki so širše družbeno nesprejemljive za vsakdanje komuniciranje, je pripisan kvalifikator vulgarno,“ (Bizjak Končar, Snoj 2013: 35).

Ekspresivne kvalifikatorje imata samo dve poenobesedenji, in sicer *fatalka* kvalifikator ekspresivno in *režimec* kvalifikator slabšalno. Brez kvalifikatorja pa je 42 besed, kakor je bilo že rečeno.

7 Pomeni priponskih obrazil

Pri poenobesedenju se novi leksemi tvorijo tako, da se jedrna beseda obrazili, nato se obrazilo doda k določujoči besedi. Da gre za sistemsko predvidljiv postopek, dokazuje tudi to, da je samo nekaj priponskih obrazil, v katere se obrazili jedrna beseda. Ti so: za moški spol -ec, -ik, -ar, -ak, za ženski spol -ka, z množinsko obliko -ke in -ica ter za srednji spol -lo. Ker je bilo vidno, da kategorija živosti ne igra posebne vloge pri določanju, katero priponsko obrazilo se bo uporabilo (*biseksualec* : *digitelec* in *dlančnik* : *jutranjik*), me je zanimalo, kakšen je pomen priponskih obrazil. Za osnovo sem vzela Toporišičevo tipologijo (Toporišič 2006: 219–232 in Toporišič 2004: 169–175). Toporišič je naredil tipologijo za izpeljave slovenskih samostalnikov, in sicer za izpeljave iz glagolov, izpeljave iz pridevniških besed, izpeljave iz samostalnika in izpeljave iz predložnih zvez. Čeprav pri poenobesedenju ne gre za enako besedotvorno vrsto,⁴⁹ sem za osnovo vzela izpeljavo iz pridevniških besed⁵⁰. Iz pridevniške podstave se tvorijo samostalniki, ki

⁴⁹ Pri poenobesedenju gre za izpridevniško tvorbo s priponskim obrazilom.

⁵⁰ Zaradi same narave poenobesedenja je bilo bolj smiselno vzeti izpeljavo iz pridevniških besed kot pa izpeljavo iz samostalnika, saj ostane določujoča beseda, ki je pridevnik.

pomenijo nosilca (človek, žival) lastnosti, nosilnika (stvar, predmet) lastnosti, lastnost, konkretizirano lastnost, prostor in čas ter snov. Poenobeseditve sem razporedila v naslednje kategorije:

1. Nosilec (človek, žival) lastnosti

-ec

bermec, biseksualec, dodiplomec, dopoldanec, emocionalc, heteroseksualec, informativec
'voditelj informativne oddaje', *individualc, inkluzivec, kampanjec, kontemplativec,*
kretalec, lokalec 'lokalni prebivalec', *marginalec, perzijec, podiplomec, pozitivc,*
predšolec, regionalec, režimec, socialec 'prejemnik socialne podpore', *specialec,*
težkometalec, transseksualec, vizualec

-ik

jutranjik, kronik, strojnik

-ar

hrbtničar, ovčar

-ka

britanka, fatalka, perzijka, simentalka, štajerka

-ke

invazivke

2. Nosilnik (stvar, predmet) lastnosti

-ec

alkoholec, celovečerec, daljinec, dihalec, digitalec, dokumentarec, dolgometražec,
dunajec, eksterec, enoprostorec, fotokopirec, informativec 'informativni dan', *izbirec,*
japonec, korejec, kratkometražec, lokalec 'lokalni avtobus, vlak, radio', *minimalec,*
mobilec, plonkec, polnilec, popravec, socialec 'socialno sporočilo', *sprejemec, tatarec,*
terenec, trojanec, vzajemec, zasebec

-ik

brezplačnik, brezzrcalnik, dlančnik, dostavnik, dovršnik, gugalnik, nosnik, odvisnik,
prenosnik, registrirnik, starodobnik, trajnik, učnik

-ar

rezkar

-ka

agitka, anonimka, budilka, cedejka, cirkularka, čelka, izposojenka, komercialka, krmilka, ležalka, mikrovalovka, motorka, nacionalka, nadnacionalka, neonka, pehtranka, plisirka, prežganka, prisilka, spalka, tiskovka, totalka, transnacionalka, trivialka, tujka, večnacionalka, vinilka, zgoščenska, žvečilka

-ke

kombinirke, žametke

-ica

jeklenica, nadledvičnica, primestnica, pristopnica, spletnica, tablica

-lo

odvajalo

3. Lastnost

-ec

moralec

4. Prostor, čas

-ec

bavarec, gospodarec, maturanec, Prešerec, Štepanjec

-ak

bolšjak

-ka

devetletka, Dolenjka, kolesarka, magistralka, makadamka, osnovka, primorka, realka, regionalna, Slovanka

-ica

dovoznica, fotokopirnica

Izkazalo se je, da ima priponsko obrazilo -ec 25 leksemov s pomenom nosilec lastnosti in 29 leksemov s pomenom nosilnik lastnosti, medtem ko imajo priponsko obrazilo -ik s pomenom nosilec lastnosti 3 leksemi in 13 leksemov s pomenom nosilnik lastnosti, kar kaže na to, da priponsko obrazilo -ec ni razločevalno glede na živost, za razliko od priponskega obrazila -ik, ki se dodaja večinoma predmetom.

8 Medleksemska razmerja

Ada Vidovič Muha v *Slovenskem leksikalnem pomenoslovju* (Vidovič Muha 2000: 157) o razmerjih med leksemi piše, da so lahko izrazna ali pomenska. Razmerja pomenske medleksemske enakosti so ali sopomenskost (sinonimija) ali nad-/podpomenskost (hiper-/hiponimija) ali vzporedno podpomenskost (kohiponimija). Razmerji pomenske medleksemske različnosti sta ali protipomenskost (antonimija) ali raznopomenskost (heteronimija). Na izrazni ravni pa so leksemi v razmerjih popolne izrazne prekrivnosti – enakoizraznosti (homonimija) ali delne izrazne prekrivnosti, izrazne podobnosti (paronimije).

Med poenobeseditvami so se našli primeri homonimije in izrazi, ki so označevali več pomenov.

O homonimiji ali enakoizraznosti Ada Vidovič Muha (2000: 178–179) piše, da gre za „prekrivnost materialne (glasovne, pisne) jezikovne danosti ob popolnoma različnem pomenu oz. celotnem pomenju“. Torej, izraz leksema je enak, ima več različnih pomenov, ki pa ne smejo imeti skupnih pomenskih točk. To je tudi bistvena razlika med homonimijo in sinonimijo; homonimija je razmerje, vezano na izrazno različne lekseme, sinonimija pa je razmerje med pomeni različnih leksemov. Homonimija ne nastaja zaradi potreb govora ali besedila, temveč gre za jezikovnosistemski pojav, nastal bolj ali manj naključno.“

Menim, da pri poenobesedenju homonimija ne nastaja naključno. Gre namreč za posebno lastnost poenobesedenja, da za korenski del prevzame sestavino, ki je določujoča, le-ta pa se prekriva z drugimi izpeljankami, ki že obstajajo v jeziku (npr. *bavarec* – Bavarska kot pokrajina in iz nje izpeljan prebivalec ter določujoča sestavina v besedni zvezi *Bavarski dvor*).

O homonimiji piše tudi Alois Jedlička, ki pravi, da so univerbizirana poimenovanja nesporno pojav ekonomizacije govora. Njihova komunikativna vrednost je vseeno včasih znižana z značilnimi homonimi, do katerih pri njenem tvorjenju prihaja (npr. *nákladák* – *nákladní auto*, *nákladní vlak*; *osobák* – *osobní vlak*, *osobní rekordní výkon*; sln. *lokalec* – *lokalni avtobus*, *lokalni vlak*; *informativec* – *informativni dan*, *voditelj informativne oddaje*). Zato se pojavlja predvsem na področju komunikacije in k njihovemu razumevanju prispeva predvsem poznavanje situacije govorcev in naslovnikov v običajnem področju komunikacij (torej poznavanje okoliščin, govorcev in naslovnikov) (Jedlička 1974: 170).

Primeri homonimov pri poenobesedenjih:

- *bavarec* – Bavarski dvor – prebivalec Bavarske – avtomobil, izdelan na Bavarskem (audi);
- *dunajec* – dunajski zrezek – reka na Slovaškem;
- *informativec* – informativni dan – voditelj informativne oddaje;
- *japonec* – japonski avto – prebivalec Japonske;
- *korejec* – korejski avto – prebivalec Koreje;
- *lokalec* – lokalni prebivalec – lokalni vlak/avtobus;
- *maturanec* – maturantski ples – maturantski izlet;
- *sociallec* – prejemnik socialne podpore – socialist (politično) – socialno sporočilo;
- *terenec* – terensko vozilo – terenski delavec;
- *trojček* – izpit iz treh sorodnih povezanih predmetov – seks v troje – paket treh telekomunikacijskih storitev – sodelovanje treh političnih strank;
- *barjanka* – Barjanska cesta – prebivalka Barja;
- *dolenjka* – dolenska avtocesta/cesta – prebivalka Dolenjske;
- *kolesarka* – kolesarska steza – ženska, ki vozi kolo;
- *primorka* – primorska avtocesta – prebivalka Primorske;
- *pristopnica* – pristopna cena – pristopna izjava;
- *Slovanka* – Slovanska knjižnica – ženski Slovan;
- *specialec* – specialni policist – specialni vojak;
- *štajerka* – štajerska avtocesta – prebivalka Štajerske – kokoš štajerske pasme.

Pri izrazih, ki označujejo več pomenov, bi lahko bila tudi delna sinonimija. Za sinonimijo sta potrebna vsaj dva izrazno različna leksema z najmanj po enim prekrivnim pomenom, gre za prekrivnost vsebine oz. njene pomenske aktualizacije.

Izrazi, ki označujejo več pomenov:

- *bolšjak* – boljši trg – boljši sejem;
- *anonimka* – anonimna pritožba – anonimno pismo;
- *petletka* – petletno plansko gospodarstvo – petletno obdobje.

Homonime bi lahko razdelili v štiri skupine; prva so poimenovanja za avtomobile, ki so homonimna poimenovanjem za prebivalce za tisto območje (*Bavarec*, *korejec*, *japonec*); druga so

poimenovanja za ženske in (avto)ceste (+ knjižnico) (*primorka, štajerka, Slovanka*); tretja so poimenovanja s števili (*trojček, petletka*) in četrta so ostala (*dunajec, specialec, maturanec*).

Pri poenobesedenju se najdejo tudi primeri, ko se iz ene stalne besedne zveze poenobesedi več leksemov oz. leksem z različnimi priponami. Primera sta: *mobilni telefon* > *mobilec* – *mobilnik* – *mobitel* in *tablični računalnik* > *tablica* – *tabletk* – *tabličnik*. Pri *mobilnem telefonu* gre za razmerje med priponama za živo in neživo (po analogiji *sesalec* – *sesalnik*), *mobitel* pa je prenos iz lastnega imena v občno ime (po družbi Mobitel, d. d.). Podatki iz *Gigafide* in *Googla* nam kažejo, da je vseeno več pojavitev *mobilnika* kot *mobilca*, vendar gre samo za pisne korpuse, za govor ni podatka, tako da to ni realna ocena. Kljub vsemu pa je še zmeraj precej veliko zadetkov za *mobilec*.

	Gigafida	Google
<i>Mobilni telefon : mobilec : mobilnik : mobitel</i>	37.715 : 1.140 : 21.808 : 36.196	446.000 : 3.430 : 333.000 : 574.000

Pri tabličnem računalniku gre razvoj v več smeri. Zaradi analogije iz računalništva (*dlančnik, prenosnik*) bi pričakovali, da bo prevladujoč leksem *tabličnik*, vendar ga povsem prehitita *tablica*. Pri *tablici* gre za oživitev izraza, in s tem jezikovno ekonomijo; izraz *tablica* je že obstajal, sodobne tablice so po obliki in funkciji podobne tablicam iz zgodovine, na star izraz se je dodal nov pomen. Pri izrazu *tabletk* gre lahko samo za manjšalnost, ljubkovanost, tudi zadetkov ni tako veliko, da bi bili bistveni.

	Gigafida	Google
<i>Tablični računalnik : tablica : tabletk : tabličnik</i>	2.252 : 17.169 : 15 : 268	363.000 : 356.000 : 10 : 6.330

9 Zaključek

V diplomski nalogi sem raziskovala poenobesedenje v okviru skladienjskega besedotvorja. Ugotovila sem, da je bilo do sedaj premalo raziskano in narobe razumljeno, saj se ga je uvrščalo pod sistemsko nepredvidljive besedotvorne postopke. Da temu ni tako, dokazujejo primeri poenobesedenja, ki se vsakič tvorijo na enak način; iz žive besedne zveze se obrazili jedrni del, k določujoči besedi se doda priponsko obrazilo, ki je za moški spol -ec, -ik, -ar ali -ak (*enoprostorec*; *brezplačnik*; *hrbteničar*; *snežak*), za ženski spol -ka (*komercialka*), z množinsko obliko -ke (*žametke*) in -ica (*dovoznica*) ter za srednji spol -lo (*odvajalo*). Najproduktivnejše priponsko obrazilo pri moškem spolu je -ec, pri ženskem pa -ica, vendar pa so poenobesedenja s priponskim obrazilom -ik večinoma pogostejša od njihovih ustreznih stalnih besednih zvez (*kratkometražec* : *kratkometražni film* 52 : 313 – *dlančnik* : *dlančni računalnik* 5.408 : 33).

Poenobesedenja sem razvrstila v pet tipov, in sicer poenobesedenje s priponami (*terensko vozilo* > *terenec*; *prenosni računalnik* > *prenosnik*; *fatalna ženska* > *fatalka*; *fotokopirna delavnica* > *fotokopirnica*), pogojno poenobesedenje (*učitelj biologije*, *študent biologije* > *biolog*), poenobesedenje z izpustom (*dežurni zdravnik* > *dežurni*; *osebna izkaznica* > *osebna*) poenobesedenje z okrajšanjem (*CD-plošča* > *cedejka*) in poenobesedenje iz večbesedne zveze (*žerjav, ki dviga tritonsko breme* > *tritonec*). Izkazalo se je, da je najproduktivnejši tip poenobesedenje s priponami, včasih je bil bolj produktiven tip poenobesedenja z izpustom. Nato sem uvrstila poenobesedenje v sistem skladienjskega besedotvorja. Predlagala sem, da se za poenobesedenja uvede nov nov tip (d).

Pregledala sem pomen priponskih obrazil, ugotovila sem, da jih je največ za nosilca in nosilnika lastnosti, samo en primer je za lastnost. Med poenobesedenji so se našli tudi primeri homonimije (*terenec* – *terensko vozilo* – *terenski delavec*), izrazi, ki so označevali več pomenov (*bolšjak* – *boljši trg* – *boljši sejem*) ter primeri, ko se iz ene stalne besedne zveze poenobesedi več leksemov (*mobilni telefon* > *mobilec* – *mobilnik* – *mobitel*), kar potrjuje stilno vlogo poenobeseditvev, zlasti v smislu pogovornosti.

10 Viri in literatura

Aleksandra BIZJAK KONČAR, Marko SNOJ (ur.), 2013: *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC.

Besedilni korpus *Gigafida*. Na spletu.

Iskalnik *Google*. Na spletu.

Alois JEDLIČKA, 1974: *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praga: Universita Karlova.

Marko SNOJ, 2005: O prevzetih besedah, tujkah in izposojenkah. *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 5. 113–122.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Na spletu.

Sylwia SOJDA, 2011: *Procesy uniwebizacyjne w języku słowackim i polskim*. Katowice: Uniwersytet Śląski.

Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

– –, ⁴2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

– –, 2006: *Besedjeslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC.

Drago UNUK, 2013: Stilizacija. *Revija za elementarno izobraževanje* 6/2–3. 115–139.

Ada VIDOVIČ MUHA, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

– –, 2011: *Slovensko skladenjsko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Peter WEISS, 2013: Kategorija živosti v govorih spodnje Zadrečke doline. *Jezikoslovni zapiski* 19/2. 193–206.

Priloga

SEZNAM POENOBESEDENJ

-ec

alkoholni flomaster > *alkoholec*

bavarski dvor > *bavarec*

bernski planšar > *bernec*

biseksualen moški > *biseksualec*

celovečerni film > *celovečerec*

daljinski upravljalnik > *daljinec*

dihalni aparat > *dihalec*

digitalni fotoaparatus > *digitalec*

diferencialni izpit > *diferencialec*

dodiplomski študent > *dodiplomec*

dokumentarni film > *dokumentarec*

dolgotrajni film > *dolgotražec*

dopoldanski uslužbenec > *dopoldanec*

dunajski zrezki > *dunajec*

eksterni izpit > *eksterec*

emocionalen človek > *emocionallec*

enoprostorni avtomobil > *enoprostorec*

fotokopirni stroj > *fotokopirec*

heteroseksualen človek > *heteroseksualec*

gospodarsko razstavišče > *gospodarec*

informativni dan; voditelj informativne oddaje > *informativec*

individualen človek > *individuallec*

inkluzivni pedagog > *inkluzivec*

izbirni predmet > *izbirec*

japonski avto > *japonec*

kampanjski učenec > *kampanjec*

kongresni trg > *kongresec*

kontemplativni človek > *kontemplativec*

korejski avto > *korejec*

kratgotrajni film > *kratgotražec*

človek, ki kreta > *kretalec*

lokalni prebivalec, vlak, avtobus, radio > *lokalec*

marginalen človek > *marginallec*

maturantski ples, izlet > *maturanec*

minimalni dohodek > *minimallec*

mobilni telefon > *mobilec, mobilnik, mobitel*

moralni maček > moralec

perzijski maček > perzijec

plonk listek > plonkec, plonkič

podiplomski študent > podiplomec

polnilna naprava > polnilec

popravni izpit > popravec

pozitivni človek > pozitivec

predšolski otrok > predšolec

prešernov trg > prešerec

*regionalni predstavnik, prebivalec >
regionalec*

režimski človek > režimec

*prejemnik socialne podpore, socialno
sporočilo > socialec*

specialni policist, vojak > specialec

sprejemni izpit > sprejemec

štepanjsko naselje > štepanjec

tatarski biftek > tatarec

terensko vozilo, delavec > terenec

težkometalni glasbenik > težkometalec

totalitaren človek > totalitarec

transseksualen človek > transseksualec

trojanski konj > trojanec

*izpit iz treh sorodnih povezanih predmetov,
seks v troje, paket treh telekomunikacijskih
storitev, sodelovanje treh političnih strank >
trojček*

vizualni tip človeka > vizualec

vzajemni sklad > vzajemec

zasebno sporočilo > zasebec

-ik

brezplačni dnevnik > brezplačnik

brezzrcalni fotoaparati > brezzrcalnik

dlančni računalnik > dlančnik

dostavni avtomobil > dostavnik

dovršni glagol > dovršnik

*študent dvopredmetnega študija >
dvopredmetnik*

*študent enopredmetnega študija >
enopredmetnik*

gugalni stol > gugalnik

jutranji napovedovalec > jutranjik

kronični alkoholik > kronik

nosni glas > nosnik

odvisni stavek > odvisnik

prenosni računalnik > prenosnik

registrirni stroj > registrirnik

starodobni avtomobil > starodobnik

strojni inženir > strojnik

trajni nalog > trajnik

učni program > učnik

-ar

hrbtenični bolnik > hrbteničar

ovčarski pes > ovčar

rezkalni stroj > rezkar

-ak

boljši sejem, trg > bolšjak

sneženi mož > snežak

-ka

agitacijska literatura > agitka

anonimna pritožba, pismo > anonimka

britanska kratkodlaka mačka > britanka

budilna ura > budilka

cd-plošča > cedejka

cirkularna žaga > cirkularka

čelna svetilka > čelka

devetletna osnovna šola > devetletka

dolenjska avtocesta > dolenjka

fatalna ženska > fatalka

izposojena beseda > izposojenka

kolesarska steza > kolesarka

komercialna televizija > komercialka

kristalna solata > kristalka

krmilna tipka > krmilka

ležalna podloga > ležalka

magistralna cesta > magistralka

makadamska cesta > makadamka

mikrovalovna pečica > mikrovalovka

motorna žaga > motorka

nacionalna televizija > nacionalka

nadnacionalna družba > nadnacionalka

neonska žarnica > neonka

osnovna šola > osnovka

pehtranova potica > pehtranka

perzijska mačka > perzijka

petletno plansko gospodarstvo > petletka

plisirna kikla > plisirka

prežgana juha > prežganka

primorska avtocesta > primorka

prisilna poravnava > prisilka

realna gimnazija > realka

regionalna cesta > regionalka

krava simentalke pasme > simentalka

slovanska knjižnica > slovanka

spalna vreča > spalna

kokoš štajerske pasme, štajerska avtocesta > štajerka

tiskovna konferenca > tiskovka

totalna škoda > totalka

transnacionalna družba > transnacionalka

triletno obdobje > triletka

trivialna knjiga > trivialka

tuja beseda > tujka

večnacionalna družba > večnacionalka

vinilna plošča > vinilka

zgoščena plošča > zgoščenka

žvečilna guma > žvečilka

-ke

invazivne tujerodne vrste > invazivke

kombinirane klešče > kombinirke

žametne hlače > žametke

-ica

dovozna cesta > dovoznica

fotokopirna delavnica > fotokopirnica

jeklena vrv > jeklenica

nadledvična žleza > nadledvičnica

primestna hiša > primestnica

pristopna cena, izjava > pristopnica

računalniška učilnica > računalnica

spletna stran > spletnica

tablični računalnik > tablica, tabličnik, tabletka

-lo

odvajalno sredstvo > odvajalo

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 28. junij 2015

Kristina Anželj

Izjava kandidatke

Spodaj podpisana Kristina Anželj izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis kandidatke: